

Списание за наука

„Ново знание“

ISSN 2367-4598 (Online)

ISSN 1314-5703 (Print)

Академично издателство „Талант“

*Висше училище по агробизнес и развитие на
регионите - Пловдив*

New Knowledge

Journal of Science

ISSN 2367-4598 (Online)

ISSN 1314-5703 (Print)

Academic Publishing House „Talent“

*University of Agribusiness and Rural Development
Bulgaria*

<http://science.uard.bg>

REGIONAL DEVELOPMENT IN PANDEMIC CONDITIONS: OBJECTIVES AND CHALLENGES

Stefan Stefanov

University of agribusiness and rural development, Plovdiv, Bulgaria

Abstract: The purpose of this research paper is to examine the goals and challenges of the regional development in a pandemic.

In accordance with the set topic, the exhibition follows:

- Clarifying the essence of the regional development concept.
- Analysis of the socio - economic situation of different districts in Bulgaria on the basis of summarized data from the beginning of the pandemic.
- Presentation of the main goals and challenges for achieving sustainable and balanced regional development in a pandemic.

Keywords: regional development, economic development, social development, pandemic, regional profiles, regional economy, regional development program.

РЕГИОНАЛНОТО РАЗВИТИЕ В УСЛОВИЯ НА ПАНДЕМИЯ: ЦЕЛИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

Стефан Стефанов

Висше училище по агробизнес и развитие на регионите - Пловдив

Резюме: Тема на настоящата разработка са целите и предизвикателствата пред регионалното развитие в условията на пандемия.

В съответствие с поставената тема изложението следва следната логика:

- Изясняване същността на понятието регионално развитие.
- Анализ на социално - икономическото състояние на различните области в България на база обобщени данни от началото на пандемията.

– Представяне на основните цели и предизвикателства за постигане на устойчиво и балансирано регионалното развитие в условия на пандемия.

Ключови думи: регионално развитие, икономическо развитие, социално развитие, пандемия, регионални профили, регионална икономика, програма за регионално развитие.

СЪЩНОСТ НА РЕГИОНАЛНОТО РАЗВИТИЕ

Регионалното развитие е състояние, при което контролирани от човека фактори водят до рационалното използване на регионално обособени или внесени материални, финансови и човешки ресурси, в полза на преобладаващата част от регионалното население.

Бихме могли да приемем подобна дефиниция, ако територията разполагаше с голяма част от необходимите за развитието ѝ ресурси. Но за повечето от икономически региони, липсата на достатъчно ресурси е основен проблем и затова е справедливо в определението да се включи като белег за развитие и осигуряването на необходимите ресурси.

Обобщено, под „регионално развитие“¹ би следвало да разбираме процесът на осигуряване на необходимите условия и ресурси за позитивни промени в икономическата и социална действителност на ограничена територия, като последица от нови технологични решения и по – голяма трудова заетост, които целят повишаване на потреблението на стоки и услуги, социална осигуреност и гражданска сигурност.

Регионалното развитие² заема важна част от държавната политика, която в това отношение би следвало да създава условия за балансирано и устойчиво интегрирано развитие на районите и общините, обхващайки система от нормативно регламентирани документи, ресурси и действия на компетентните органи с цел:

– Да се намалят между регионалните и вътрешно регионалните различия в степента на икономическо, социално и териториално развитие.

– Да се осигурят условия за ускорен икономически растеж и високо ниво на заетост за насърчаване на инвестициите, конкурентоспособността и иновациите.

– Да се насърчи развитието на териториално сътрудничество и интеграция на трансграничните райони.

– Да се подобрява състоянието на територии с неблагоприятни социално-икономически, географски и демографски характеристики.

– Да се постигне по – добра адаптация към климатичните промени и се намали риска от бедствия.

РЕГИОНАЛНИ ПРОФИЛИ – АНАЛИЗ НА РАЗВИТИЕТО ПО ВРЕМЕ НА ПАНДЕМИЯ³

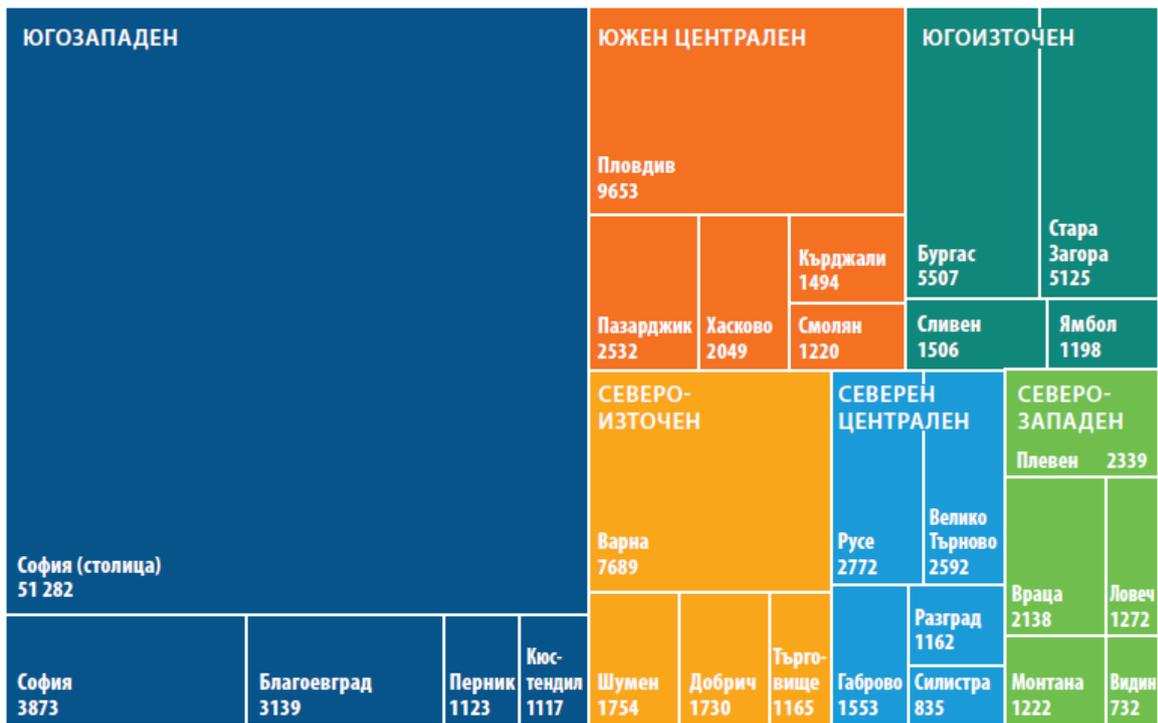
Икономическо развитие

Регионалната карта на икономическо развитие в България е доминирана от големите икономически центрове. За 2019 г. брутният вътрешен продукт (БВП) на София е над 51 млрд. лв., което е близо 43% от икономиката на страната. Извън столицата в Южна България се открояват областите Пловдив (9,7 млрд. лв.), Бургас (5,5 млрд. лв.) и Стара Загора (5,1 млрд. лв.). На север водещо място заема област Варна (7,7 млрд. лв.), следвана от Русе (2,8 млрд. лв.) и Велико Търново (2,6 млрд. лв.). По-малкият мащаб на икономическите центрове в Северна България – с изключение на Варна, както и по-слабата свързаност между тях предопределят до голяма степен и разликата между Севера и Юга в България.

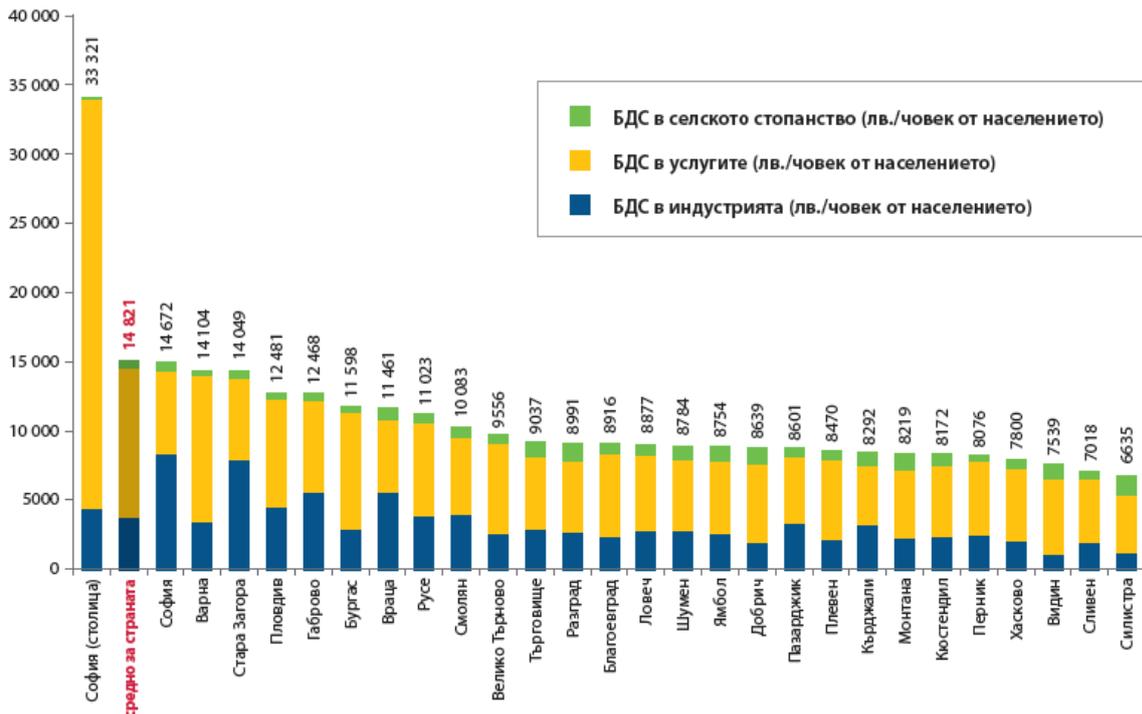
¹ Георгиев, Л. (2012) Регионална икономика. Изд. Нов Български университет. София, стр. 52.

² Закон за регионалното развитие (<https://sofia.obshtini.bg/doc/296758/0>).

³ Регионални профили. Показатели за развитие 2021 г. И.П.И. Институт за пазарна икономика, София.

Фиг. 1. Брутен вътрешен продукт на областите в България през 2019 г. (млн. лв.)

Фиг. 2. Брутна добавена стойност на човек от населението по области през 2019 г.

Брутната добавена стойност на човек от населението по области варира от над 33 хил. лв. в София до под 7 хил. лв. в Силистра. Икономиката на София е силно доминирана от услугите, които носят около 87% от добавената стойност, като столицата изпреварва над два пъти другите големи икономически центрове – Варна, Стара Загора и Пловдив. На второ място в страната излиза област София, която обхваща индустрията в непосредствената периферия на големия столичен град, но също така и голяма част от минното дело и металургията в Средногорието. Наред с област София промишлеността

играе по-значима роля в областите Стара Загора, Враца и Габрово. Селското стопанство носи над 10% от добавената стойност в областите Силистра, Враца, Монтана, Разград, Добрич, Търговище, Шумен, Ямбол и Кърджали. Става въпрос за сравнително по-бедни области, разположени предимно в северната част на страната.

Изводите, които може да се направят, са че пандемията пречупи положителната динамика на пазара на труда у нас. След като за пръв път в новата история на страната ни коефициентът на заетост на населението на 15–64 години надхвърли границата от 70% (2019 г.), през 2020 г. се регистрира свиване на заетостта до 68,5%, като негативните процеси обхванаха всички райони. Въпреки пандемията, големите различия на пазара на труда се запазиха и докато големи икономически центрове отчетоха коефициент на заетост около или над 70%, то по-бедните останаха далеч назад. Всичките пет области с коефициент на заетост под 60% са разположени на север от Стара планина, като най-добре по отношение на заетостта в Северна България са областите Варна, Русе и Велико Търново.

Редно е да се отчете и много силното представяне на област София, която за втора поредна година задмина столицата. Устойчивите показатели на пазара на труда в област София са подкрепени от много доброто развитие на индустрията в широката периферия на столицата, както и от стабилността на големите компании в Средногорието, които преминават успешно през първоначалния шок на пандемията и запазват работните си места.

Независимо от негативния ефект на пандемията върху пазара на труда, следва да се отчитат някои положителни тенденции през изминалата 2021 г. На първо място е продължаващия ръст на възнаграждения, който не е прекъснат от кризата. В рамките на 2021 г. средната брутна месечна заплата в страната надвиши 1500 лв., като темпът на нарастване е над 10% на годишна база. На регионално ниво средната брутна заплата варира от над 2000 лв. в София (столица) до около 1000 лв. в области като Благоевград и Кюстендил. В същото време се наблюдава и възстановяване на пазара на труда, като безработицата започва постепенно да се връща към нивата отпреди кризата.

В крайна сметка, продължаващите Ковид вълни и предизвиканите от тях ограничителни мерки за социален живот и стопанска активност поставят под риск новите работни места, но човешкия капитал и профил на работната сила продължават да са ключови за процеса на възстановяване и продължаваща трансформация на българската икономика.

В края на миналата 2021 г., независимо от поредната вълна на пандемия, възстановяването на стопанския растеж и промяна на регионалната карта остават като приоритет. Технологичната и структурна трансформация на индустрията, в т.ч. промените във веригите на доставки и навлизане на дигиталните услуги продължат да са водещи фактори за развитието по места, а **едно от най-големите предизвикателства** пред растежа остават инвестициите, които все още са потиснати от несигурната икономическа и политическа среда. Стратегическото планиране на общините за периода 2021–2027 г. и усилията на големите икономически центрове за привличане на инвеститори и развитие на индустриалните терени биха изиграли положителна роля и биха подкрепили преобразяването на икономиката, така че безспорно общините имат нужда от подкрепа и най-вече от реални стъпки за финансова децентрализация.

Социално развитие

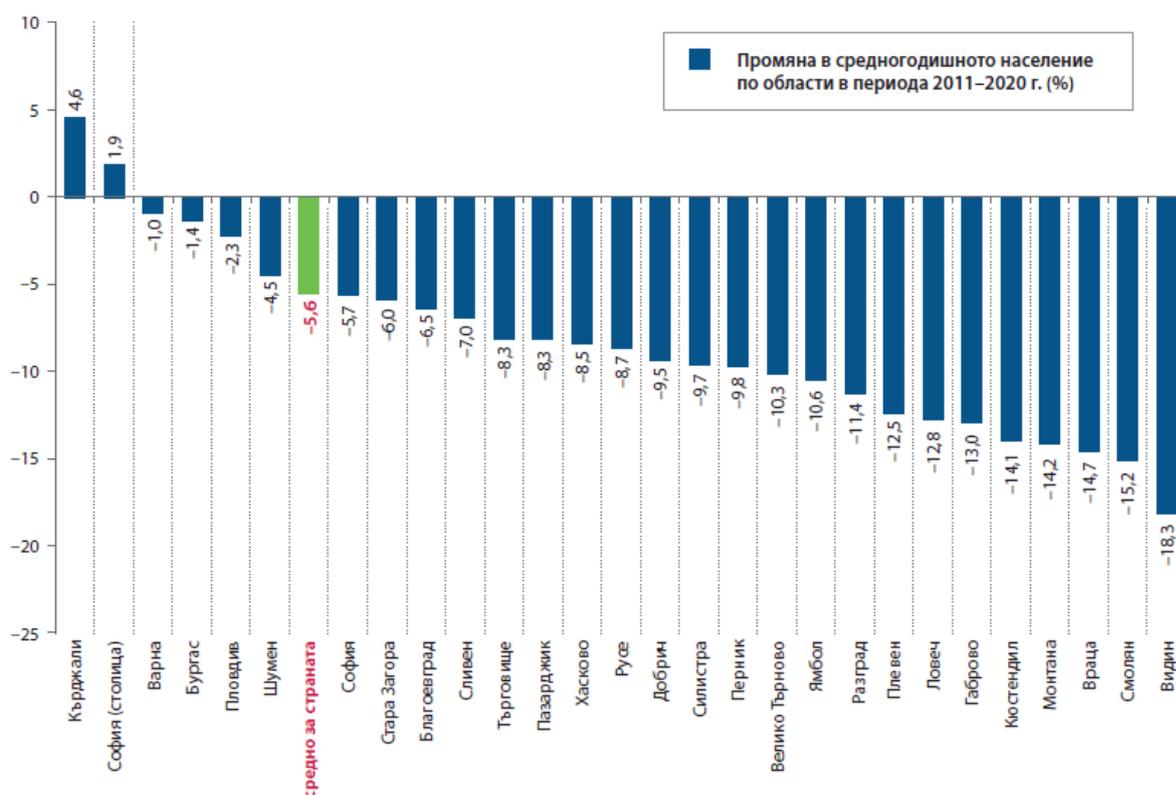
През последното десетилетие населението на 26 области у нас намалява и само в София и Кърджали се наблюдава обратна тенденция⁴. През последните години представянето на Кърджали е много силно, като почти всички населени места в областта отбелязват приток на население. Морските области Варна и Бургас отчитат лек спад, но

⁴ <https://ime.bg/bg/articles/regionalni-profilni-2021-razvitie-po-vreme-na-pandemiya/>

поддържат устойчиво положителен механичен прираст и имат потенциал да обърнат демографските процеси.

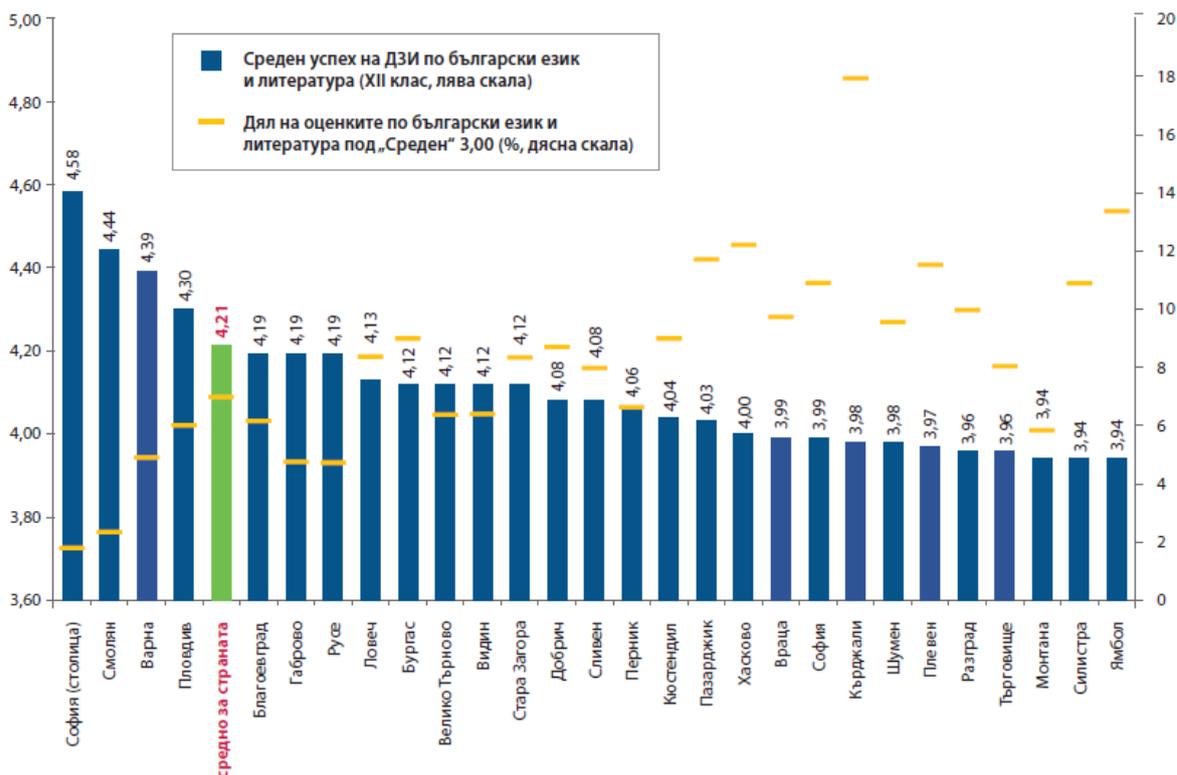
До настъпване на пандемията именно механичният прираст отличаваше силните икономически центрове, които успяваха да привличат млади и активни хора, и съответно там се забелязваше подем, но през 2020 г. настъпи промяна заради пандемията и наложените ограничителни мерки, така че от една страна, много българи се върнаха от чужбина, а от друга, се наблюдаваше миграция на населението от големи градове към по-малки населени места.

През 2020 г. всички големи градове начело със София, Пловдив и Варна са отчели отрицателен механичен прираст, т.е. в тях има отлив на население, а същевременно общо 205 общини са отбелязали положителен механичен прираст, което е безпрецедентно в новата история на България. По време на пандемията областните центрове реално губят население, докато периферните общини регистрират приток на жители и въпреки тази корекция, дългите демографски тенденции по-скоро остават непроменени, като силните икономически центрове са в най-добра позиция да привличат млади и активни хора.

Фиг. 3. Промяна в населението по области в периода 2011–2020 г.

По отношение на образованието, статистиката показва, че то също е сериозно засегнато от пандемията, като в големи периоди от време през последните две години учениците са в режим на дистанционно обучение. Независимо от това, общата картина на образователни дисбаланси у нас се запазва, като най-високи резултати на държавни зрелостни изпити по български език и литература през 2021 г. са отбелязани в София (4,58), Смолян (4,44) и Варна (4,39), а в областите София и Смолян има и много нисък дял на слаби оценки. В общо десет области са регистрирани средни резултати на държавни зрелостни изпити по български език и литература под границата от 4,00, като на места се наблюдава и висок дял (над 10%) на слаби оценки, което показва наличието на сериозни проблеми и предизвикателства пред качеството на училищно образование във въпросните области.

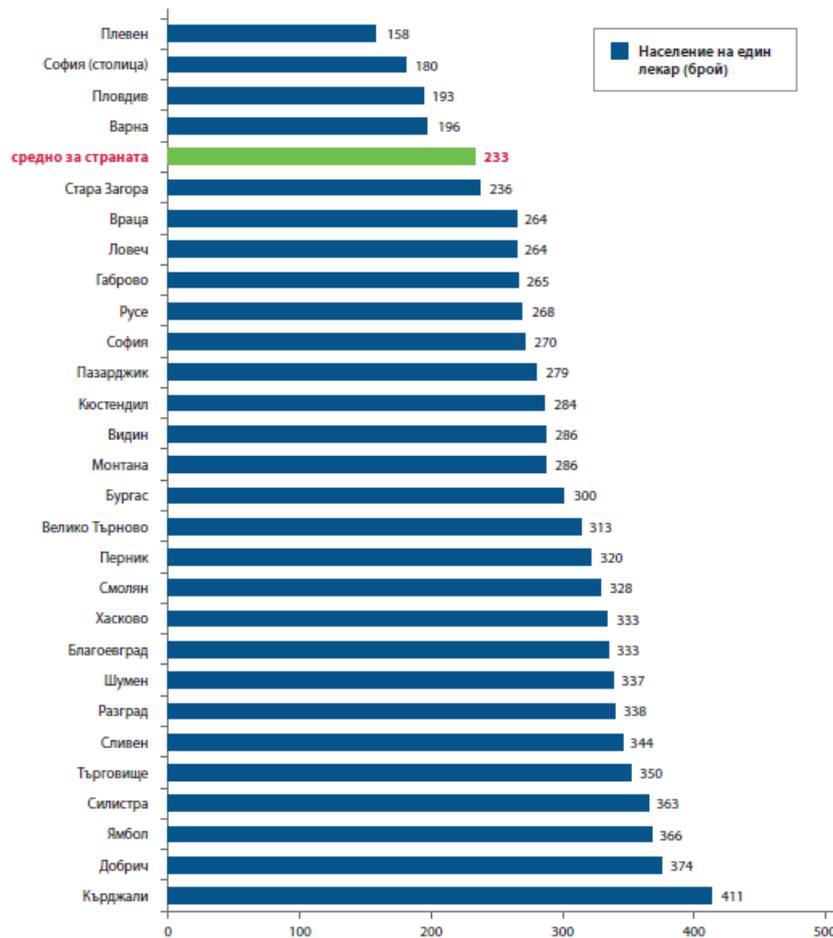
Фиг. 4. Резултати от държавен зрелостен изпит (ДЗИ) по български език и литература през 2021 г.

От началото на пандемията до момента успяхме да направим **важни изводи** за възможностите на здравната ни система да отговори на извънредни обстоятелства. Показатели като брой на болнични легла и достъп до лекари са едни от най-важните за качеството на живот по места, а в същото време регионалните различия в сферата на здравеопазването са особено видими при достъпа на населението до лекари. В области като Плевен, София (столица), Пловдив и Варна, един лекар се грижи средно за по – малко от 200 души от населението, докато в половината области в страната на един лекар се падат по повече от 300 души. В подобен мащаб откриваме и различия по отношение на лекарите специалисти, както и брой на болнични легла, които също варират от около 10 легла на 1000 души в област Плевен до по – малко от 3 легла на 1000 души в областите Перник, Добрич и Шумен.

Изводите от анализа показват, че пандемията се е отразила сериозно на икономическите и социалните показатели на областите у нас, въпреки че заради неравномерното въздействие на ограничителните мерки и прекъсвания между отделните отрасли, влиянието на Ковид пандемията върху отделните части на страната е много различно.

Забелязваме промяна в демографията заради много високата смъртност, но и заради отлив на население от големите градове към периферията им. В същото време, здравеопазването, образованието и културата са тежко засегнати и функционират в условия на извънредни обстоятелства, но независимо от това, големите регионални различия се запазват, поставяйки сериозни предизвикателства пред развитието и сближаване на възможностите в цялата страна, в предвид, че промените в социалната среда в регионите

зависят не само от икономическия подем, но и от правомощията, капацитет и финансова независимост на местните власти⁵.

Фиг. 5. Достъп на населението до лекари по области през 2020 г.

ЦЕЛИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД РЕГИОНАЛНОТО РАЗВИТИЕ В УСЛОВИЯ НА ПАНДЕМИЯ

Регионалното развитие е процес на постигане на устойчиво и балансирано развитие чрез насочване на ресурси, инфраструктурно изграждане и икономически дейности в определени райони и важна част от него е политиката за регионално развитие, като елемент на структурната политика, осъществена чрез целенасочени, планово и финансово осигурени въздействия на държавата и общините върху регионалното развитие.

Основна цел на политиката за регионално развитие⁶ у нас е да създаде жизнени, икономически силни и устойчиви региони като отговор на неблагоприятните демографски тенденции и задълбочаване на между - и вътрешнорегионалните различия. Специфичните цели се отнасят до:

⁵ Stoyanova, N. (2018). Guidelines for the development of regional plans for sustainable development in Northern-East Bulgaria. Sustainable development and competitiveness of regions. UARD Collective monograph series; Book 1; First edition ISBN 978-619-203-230-2 Academic publishing house "Talent"; University of agribusiness and rural development Plovdiv, 2018, 205 221.

⁶ Програма за развитие на регионите 2021-2027 (<https://www.mrrb.bg/bg/proekt-na-programata-za-razvitie-na-regionite-2021-2027-g/>)

- Справяне с негативните демографски тенденции и намаляване на регионалните различия по отношение на населението.
- Увеличаване на икономическия растеж на българските региони.
- Насърчаване на балансирано териториално развитие чрез полицентрична мрежа от градове, подкрепена от интегрирани инвестиции.

Предвижда се всички цели да се постигнат чрез значителна промяна в отношението, възгледи и перспективи към регионалното развитие и интегриран териториален подход. Във фокуса на интегрирания териториален подход се поставя ефективното използване на потенциала на всяка територия в тесен диалог и сътрудничество между институциите, които работят на различни нива на управление и други заинтересовани страни, действащи на съответната територия.

Предизвикателствата пред регионалното развитие в условия на пандемия са много, най-вече заради значителното ѝ социално въздействие и сериозно отражение върху икономиките и бизнес във всички сфери.

В тази връзка, определено предизвиканите прекъсвания на вериги за доставка, шокове на потребителско търсене и негативно въздействие върху сектор услуги налагат координирани действия на всички нива, за да се смекчи въздействието върху населението и бизнеса, отчитайки различното отражение на пандемията върху регионите, но и проявявайки адаптивност, гъвкавост и мобилизиране на всички заинтересовани страни в посрещане на неясните бъдещи предизвикателства.

Необходимо е да се засилят политиките, базирани на местни специфики, които да съответстват на местните нужди и специфични потенциали на всяка територия, като с използване на ефективни инструменти на регионалната политика се цели преодоляване или смекчаване на най-съществените регионални различия с негативно влияние върху стандартите на живот и социално-икономически растеж и постигане на балансирано и устойчиво развитие на районите на страната.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключение може да се каже, че за справяне с предизвикателства пред регионалното развитие в условия на пандемия, е необходимо да се осигури по-добро развитие на икономическите потенциали и мобилността, както и по - привлекателна среда за живот с възможности за достъп до адекватно жилищно настаняване, качествени и достъпни здравни, социални и образователни услуги, култура, забавления, спорт, работа и отдих с цел повишаване на стандарта на живот и подпомагане на решаване на проблемите, свързани с демографски дисбаланси и най – вече с изключително сериозните последствия от Ковид пандемията.

В отговор предизвикателства пред регионалното развитие в условия на пандемия се препоръчва прилагане на ефективни инструменти за интегрирано териториално развитие с цел постигане на по - добър инвестиционен фокус, по - ефективни и ефикасни интервенции, подкрепа на територии и интегрирани териториални инвестиции, подкрепа за повишаване на гъвкавостта на образователната и обучителна система, както и за здравеопазване, което да създаде предпоставки за повишаване на продължителността на живота в добро здраве чрез по - развита здравна система, функционираща задоволително и осигуряваща равен достъп до здравеопазване, социално приобщаване за намаляване на социалните неравенства и разбира се засилен между секторен диалог и реализиране на успешни партньорства между различните заинтересовани страни на местно ниво.

ЛИТЕРАТУРА

- 1) Георгиев, Л. (2012) Регионална икономика. Изд. Нов Български университет. София
- 2) Регионални профили. Показатели за развитие 2021 г. И.П.И. Институт за пазарна икономика, София.
- 3) Закон за регионалното развитие (<https://sofia.obshtini.bg/doc/296758/0>)
- 4) Програма за развитие на регионите 2021-2027 (<https://www.mrrb.bg/bg/proekt-na-programata-za-razvitie-na-regionite-2021-2027-g/>)
- 5) <https://ime.bg/bg/articles/regionalni-profil-2021-razvitie-po-vreme-na-pandemiya/>
- 6) Stoyanova, N. (2018). Guidelines for the development of regional plans for sustainable development in Northern-East Bulgaria. Sustainable development and competitiveness of regions. UARD Collective monograph series; Book 1; First edition ISBN 978-619-203-230-2 Academic publishing house “Talent”; University of agribusiness and rural development Plovdiv, 2018, 205-221.